

TÜRKİYE'DE SENDİKALİZMİN GELİŞMESİ

ve

İKTİSADÎ HAYATA TESİRİ

İsmail Topkar

Türk - İş Birinci Bölge Temsilcisi

Türkiye'de işçi hareketlerinin başlangıç tarihi iktisaden gelişmiş batı ülkelerine nisbetle oldukça yenidir. Gerçi 19. asırda İngiltere'de koalisyon hareketlerinin başladığı sanayi devrinin oluş sıralarında, Memleketimizde de «Lonca» denilen esnaf teşekküllerinin mevcut oluşu bir görüşe göre bu hareketlerin öncüsü sayılmaktadır.

Fakat, sadece küçük el sanatlarında çalışanların faaliyetlerini örf, âdet ve teamüllere göre nizamlamak amacını güden ustaların yanında gerçek işçi durumunda bulunan çırakların hemen hiç sözü sahibi olmadıkları bu teşkilâtları, gerçek mânada işçi teşekkülü saymak imkânsızdır. Ancak mensupları arasında sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı sağladığı da bir gerçektir. Bu bakımdan kendi kendine yardım mekanizmasının öncüsü sosyal bir hareket olarak değerlidir. 1871 de kurulan Ameleperver Cemiyeti yardımlaşma ve birlikte hareket etme yönünden ilk işçi hareketi olmasına rağmen devamlı ve istikrarlı olamamıştır.

Bizde gerçek anlamda ilk işçi hareketleri Meşrutiyet yıllarında başlamıştır. Memleket içersinde Jön Türklerin Abdülhamit istibdatına karşı giriştiği savaş çalışma hayatına da sirayet etmiş, gelişen hür yaşama ve çalışma duygularının tesiriyle başta İstanbul ve Selânik olmak üzere birçok şehirlerde grevler baş göstermiştir. Ancak, bu davranışlar belirli bir merkezden idare edilen düzenli ve sistemli hareketler olmadığı için, kısa bir süre içinde istibdat idaresi tarafından sert tepkilerle karşılanmış ve dağıtılmıştır. 1. Dünya harbinden sonra 1919 - 1923 yıllarında, kısmen işgal devletlerine karşı duyulan infialin de etkilediği yarı siyasî amaçlı grevler yapılmıştır. Başlıcaları Tramvay, Demiryolu ve Liman işçilerinin grevleridir. Bütün bu hareketlerin müşterek, yani, düzenli, tertipli ve bir merkezden idare edilir olmayışıdır. Bu arada 1921 yılında çıkarılan (Ereğli Havza-i Fahmiye Maden amelesinin hukukuna müteallik ka-

nun) sadece bir işyeri işçilerini kapsamasına rağmen, Memleketimizde çalışma hayatını düzenliyen ilk hukukî kuraldır. Bu kanun o tarihte sadece işverenin keyfine göre ayarlanan iş şartlarını önemli bazı kayıtlara tabi tutmuştur. Meselâ: Maden ocaklarında 18 yaşından aşağı işçi çalıştırılmasını menetmiş, işverene amele koğuşları ve ocak inşası ile hastalanan işçiyi ücretsiz tedavi ettirme ve iş kazası geçirenlere tazminat ödeme mükellefiyetleri yüklemiş ve günlük mesaiyi azamî 8 saat olarak tesbit etmiştir.

29 Ekim 1923 de Cumhuriyetin ilânı işçilere teşkilâtlanma hürriyetinin verileceği ümidini doğurdu. Nitekim İzmir'de toplanan İktisat kongresine bir kısım işçiler de davet edildi. 1924'de Mesai kanunu adı ile bir kanun hazırlandı. 1926'da işçilere karşılıklı yardım teşkilâtları kurma hakkı verildi. Fakat bütün bu davranışlar işçi teşkilâtlanmaları yönünden hiçbir olumlu sonuç vermedi. 1936'da çıkarılan 3008 sayılı iş kanunu da işçilere teşkilâtlanma ve güç kazanma imkânları vermekten tamamiyle uzaktır. Grev ve lokavt hareketlerini kesin olarak yasakladığı gibi, işverenin işçiyi dilediği şartlarla işe almasına ve değişik şartlarla işten çıkarmasına da imkân vermektedir. Bilindiği gibi bu yasaklar bugün ancak faşist ya da faşist eğilimli memleketler mevzuatında görülmektedir. 1938'de tedvin edilen cemiyetler kanunumuzun sınıf esasına dayanan cemiyetlerin kurulamayacağına dair hükmün tadil edildiği 10 Haziran 1946 gününe kadar Türk sendikacılık hareketleri bir duraklama devri geçirdi denilebilir. Bu tarihten itibaren birçok iş kollarında süratle kurulan sendikalar, farklı siyasî ve doktriner görüşlerin tesirinde kaldılar. Tek parti anlayışının tabîî bir sonucu olarak sendikaların idaresini elinde tutmak isteyen hükümet, buna imkân bulamayınca bütün sendikaları kapatarak, 20 Şubat 1947 de işçi ve işveren sendikaları ve sendika birlikleri hakkındaki kanunu çıkardı. Bu kanun gerçi sendikaların güçlü ve etkili olmalarını önleyecek bir çok hükümler ile dolu idi. Fakat gerçek ve sistemli sendikacılık hareketlerinin başlamasını ve gelişmesini sağlayan ilk kanundur. Aynı yıl toplam 33 bin üyeye sahip 49 sendika kurulmuştur. Bu miktar 1950 de 88'e çıkmıştır. Siyasî iktidarın el değiştirdiği bu yılda sendika sayısında çok süratli bir artış görüyoruz. Nitekim 1951 yılında sendika sayısı 1950 dekinin iki katı ile 162'yi bulmuştur. Bunun başlıca sebebi, toplu oy ve propaganda imkânlarının bol ve rahatça bulunabildiği sendikalara sempatik görünmek isteyen hükümet ve muhalefetin hertürlü destek ve teşvikleridir.

24 Mart 1948 tarihinde kurulan İstanbul işçi sendikaları birliği de daha sonra bütün sendikaları topluca etkileyebilecek imkânlarla sahip bulunduğundan hiçbir zaman siyasî çekişmelerden kendini kurtaramamıştır. Birlik Türkiye'de kurulan ilk sendika birliğidir. Kuruluş tarihinde fikir temelini bütün Türkiyedeki sendikaları aynı çatı altında toplamak amacı teşkil etmiştir. İlk tüzüğü de buna cevaz verecek şekilde, düzenlenmiş bulunuyordu. Fakat iktidar partisine sempati beslemeyen yeni bir çok sendikaların ortaya çıkışı, bütün Türkiyedeki sendikaları sinesinde toplayan yeni bir kuruluş fikrinin yayılıp kuvvet kazanmasına sebep oldu. Bu arada her çeşit sendikayı kapsamına alan mahallî sendika birlikleri ve aynı iş kolunda kurulu sendikaları kapsayan birçok federasyon kuruldu. Nihayet 18 Birlik ve Federasyonun kuruculuğunu ettiği Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu da Türk işçilerinin en üst teşkilâtı olarak 3 Temmuz 1952 de Ankara Valiliğine verilen bir dilekçe ile hüküm şahsiyetini iktisap etti. Konfederasyon bilâhare Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonuna da âza olmuştur.

Ancak sendika sayısının adetâ bir enflasyon halinde çoğalması, sendikaları az üye ile ve malî güçten yoksun teşkilâtlar haline sokmuştur. Kendi masraflarını zor karşılayabildiklerinden, bir de bağlı buldukları Birlik, Federasyon ve Konfederasyona aidat ödemek imkânını bulamamışlardır. Böylece Konfederasyon uzun süreler malî yetersizlikler içersinde kalmıştır. Ayrıca sendikalarla olan fikrî teması da Birlik ve Federasyonlar yoluyla kurulduğundan idarî yönden de etkili olamamıştır. Sanayiın gittikçe gelişmesi, buna rağmen sayıları süratle artan sanayi işçisinin ancak az üyeli zayıf sendikalar etrafında toplanabilmesi gelir dağılımının gittikçe adaletsiz bir düzene kaymasına sebep olmuş, bu hal sosyal adalet kavramının gittikçe yaygınlaştığı memleketimizde ekonomik bir huzursuzluk yaratmıştır.

Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu Milletlerarası Hür Sendikalar Konfederasyonunun da desteği ile bu duruma acil bir hal çaresi bulmak çabasına girişmiştir. Bu çaba iki yönlü olmuş, bir yönden Türk - İş aktif ve güçlü bir teşkilât haline sokulurken, 500 civarındaki sendikaların da az sayıda çok üyeli sendikalar haline sokulmaları yoluna gidilmiştir. Bu amaçla Mart/1961 de başta İstanbul İşçi Sendikaları Birliği olmak üzere sendika birliklerinin feshine girişilmiş ve birliklerin yerine önce 6 sonra 7 bölgede malî ve idarî yönden güçlü ve Konfederasyona bağlı Türk - İş Temsilcilik-

leri kurulmuştur. Sendikaların da memleket çapında 16 iş kolu sendikası halinde birleştirilmesine çalışılmaktadır. Bu miktar bilâhare (Teşkilâtlanmada ihtilâfları giderme ve uzlaştırma komisyonu) tarafından 28 sendika olarak tespit edilmiş bulunuyor. Bu çabalarda amaç ve slogan (Kafa ve Kasa Birliğidir). Teşkilâtlanma alanındaki bu gelişmelerin yanı sıra 27 Mayıs 1960 devriminin yarattığı hürriyet ortamında hukukî alanda da büyük ilerlemeler kaydedilmiştir. 9 Temmuz 1961 tarihli yeni anayasamız sendika kurma, Toplu sözleşme ve Grev yapma hakkını kat'î teminat altına almıştır. Bu tarihe kadar işçi liderleri nefret ettikleri komünistlikle itham edilme pahasına, Grev ve Toplu sözleşme haklarını her türlü siyasî kanaatin ötesinde cesaretle savunmuşlar ve bugünkü ileri sosyal anlayışı kamu oyuna kabul ettirmiştir. İşçiyi uzun yıllar Demokrasi'nin gerektirdiği Toplu sözleşme ve Grev haklarından mahrum kılmak adaletsiz ücret ödemelerine fırsat vermiş, sefaleti arttırmış ve doktriner sınıf mücadelesi yaratmak isteyenlere çok müsait zemin yaratmıştır.

Bugüne kadar işçiyi, hür ve Demokratik yaşayışın gerektirdiği bu hakların tanınması, Türk endüstrisine ve topyekün iktisadî hayata oldukça büyük zararlar vermiştir. Sanayimiz henüz emekleme devrinde iken, yeni yeni tarım alanına celbedilen tecrübesiz ve vasıfsız işçiler, eğitime tabi tutulmalarını, tarımdan daha cazip yaşama ve çalışma imkânlarına kavuşmayı beklerken, işverenin tek taraflı tespit ettiği düşük ücretler, her an işten çıkarılma endişesi ve hastalık halinde sefalete düşmek korkusu ile yüz yüze gelmişler, bu durum arttıkça onları daha başlangıçta verimsiz bir çalışmaya yöneltmiştir. Zaman ilerleyip tecrübeleri arttıkça verimlerinin yükseleceği boşu boşuna ümit edilmiş, oysa haksız yere işten çıkarmalar, en kıdemli işçileri halâ sefaletten kurtulamamış olmaları gibi kötü örnekler bilâkis onların daha verimsiz ve yavaş çalışmalarına sebep olmuştur. En az işçiler kadar tecrübesiz ve az bilgili işletme yöneticileri ileri görüşlü, işçi liderlerinin zaman zaman yaptıkları ikazlara rağmen, prodüktivite düşüklüğünü işçilerin tembel ve kabiliyetsiz oluşlarına yüklemeye kalkışmış, sosyal güvenlik ve adalete uygunluk gibi psikolojik aktivite yaratacak tedbirler alacaklarına, üstelik verimsiz çalışanı cezalandırmak yoluna gitmişlerdir. 27 Mayıs devrimine kadar gelip geçen siyasî iktidar hükümetleri, maalesef bu gerçeği görmemiş ve bugüne kadar bir tedbir almak lüzumunu hissetmemişlerdir. Bir taraftan işçilerin huzursuz ve sefalet içinde yaşamalarına, diğer yandan da ister özel,

ister resmî sektör olsun, işletmelerin verimsiz irrasyonel çalışmalarına sebep olan bu hal, iktisadî kalkınmamızın bu güne kadar tahakkuk edemeyişinin belli ve temel sahibidir. Hertürlü sosyal hakka sahip kuvvetli sendikaları olan işçilerin çalıştığı Demokratik ülkelerin işletmeleri ile memleketimizdekiler mukayese edilirse, produktivite ve kalite bakımından yerli sanayiimizin ne kadar geri olduğu kolayca anlaşılacaktır. Kuvvetli sendikalarımızın doğmasını bu güne kadar önleyen hükümler bunun başlıca sorumlusudur. Hükümetimizin beş yıllık kalkınma plânı ancak önümüzdeki devrede produktivite yönünden tatbik imkânı bulabilecektir. Bu suretle hem işletmeler verimli ve rasyonel bir çalışmaya girerek kalkınma için gerekli fonksiyonu ifa edebilecekler, hem de işçiler istihalden adalete daha uygun pay almak suretiyle memlekete az şikâyet edilir bir ortam yaratıp, huzur ve demokrasinin başlıca amilleri haline geleceklerdir. Sendikaların gelişip kuvvetlenmelerini istemeyen ve grev hakkının çalışma hayatını düzenleyici değil, karıştırıcı uygulamalara yönelmesini isteyen doktriner amaçlı hareketler vardır. Kuvvetlenen teşkilâtlar ve elde edilen haklarla sosyal adalet ideali ulaştığımız nispette çapraşık fikirler güçsüz kılınacak, hürriyet ve huzur içinde kalkınma imkânını bulacaklardır. Bugün Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu bu yolda üzerine düşen görevi yapacak güçte ve kuvvettedir.

Hükümet ve işverenlerimizin de aynı inançta hareket etmeleri neticeyi mutlaka müsbet yapacaktır. Hiç bir memleket ve zamanda yaşama organlarının ideal ve değişmeyecek kanunlar yaptıkları görülmemiştir. Bu bakımdan yeni kanunların da uygulanması ilerledikçe eksik, aykırı ve hatalı hükümler su yüzüne çıkacaktır. Ama asıl olan hürriyet ve huzur içinde insan gibi yaşamaktır.

Netice olarak: İşçi sendikaları ve sendikalizm cereyanları, daha dolgun ücretler ve daha yüksek hayat standardı, diğer bir deyimle insanca yaşama konusunda çalışanların menfaatlerini koruyan teşekküllerdir. Bu teşekküller Demokrasinin temel taşlarıdır. Hakiki mânada bir demokrasinin yerleşmesi sendikalara ön plânda yer vermekle kaim olacaktır. Bizler için demokrasi ve hürriyet içersinde daha yüksek hayat standardı anlayışı, bir işçi ve bir vatandaş sıfatıyla hayatımızın sadece ekonomik cephesinde değil, aynı zamanda işimizde ve memuriyetimizde güven ve emniyet duyguları ile mes'ut olmak gibi, hayatımızın hissî cephesini de içine alan bir yaşayış tarzı ve olumlu seviyeye gelmemiz demektir.

Biz sendikalar olarak, demokratik bir cemiyetin gelişmesi, iş-
lerimizin yürümesi için bütün fertlerin kendi paylarına düşen işi
yapmalarının büyük bir kıymeti olduğuna inanan insanlarız. İş-
verenlerin, sanayiide ve ticaret hayatımızın başında bulunmak su-
retiyle, gayelerinin memleketimizde refahı arttırmak üzere bu ge-
leşmede oynadıkları rolü ve bu gelişen düzen içinde sarfettikleri gay-
retleri takdir ediyoruz. Fakat, aynı zamanda işçi haklarının tanın-
masında da ısrar ediyoruz. Sırası gelince ve pek ümitvar olduğ-
umuz artacak olan millî gelir ve refahtan işçilerin payına düşeni on-
lara temin etmeyi başlıca vazifelerimizden biri biliyoruz. Çabaları-
mız sadece istihsali arttırmak ve ıslah etmekle kalmıyacak aynı
zamanda çalışan herkese artacak millî gelirin adilâne bölüşümünde
rolümüzün büyük olduğuna inanıyoruz. Bu itibarla, bütün fertlerine
çalışma hakkı ve oldukça rahat bir geçinme seviyesine erişmek im-
kânı veren bir cemiyet, gerek yöneticiler ve idareciler ve gerekse
işçiler için sendikalar hayırlı ve faideli demokratik cemiyetlerdir.